

**INGLIZ VA O'ZBEK TILIDA BOSHQOTIRMALARNING
LINGUOKOGNITIV HUSUSIYATLARI****NISHONOVA XURRIYAT TOJIDDINOVNA***Namangan State Pedagogical Institute*hurriyatxonnishonova@gmail.com

Anotatsiya: Boshqotirmalar yosh bolalar va kattalar uchun mashhur va qiyin mashg'ulotdir. Barcha yoshda jumboqlar maqsadga erishish va tom ma'noda hikoya yoki hikoya qismlarini birlashtirish imkoniyatini beradi. Qiziqarli shakllar va yorqin ranglar bilan katta bo'lakli jumboqlar kichik bolalar orasida sevimli, ammo ular o'yin davomida bolalar yangi ko'nikmalarni o'rganishlari uchun bir qator rivojlanish afzalliklarini ham taklif qiladi. Shunday qilib, kognitiv ta'lim tushunish, g'oyalarni tartibga solish va tanlash va baholash orqali bilimlarni qo'llash bilan tavsiflanadi. Bolalar jumboqlar bilan o'ynaganda, ularni qanday tanlash va strategiyani o'rganadilar, chunki ular kattaroq rasmni to'ldirish uchun bo'laklarning bir-biriga qanday mos kelishini taniy boshlaydilar. Bolalar jumboqlari mavzular va hayvonot bog'i hayvonlari, transport vositalari, raqamlar yoki alifbo harflari kabi rangli rasmlarni aks ettiradi. Boshqotirmalar bilan o'ynash ularga mavzular qanday birgalikda ishlashini va atrofdagi dunyoga mos kelishini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Tayanch so'zlar: lingvokognitiv, boshqotirma, topishmoq, jigso, tushunish, intellektual salohiyat, aqliy qobiliyat, metafora.

Abstract: Puzzles are a popular and challenging activity for young children and adults alike. At all ages, puzzles provide the chance to work towards a goal and, literally, put together the pieces of a story or narrative. With fun shapes and bright colours, large-piece puzzles are a favorite among small children, but they also offer an array of developmental benefits so children can learn new skills while they play. In this way, cognitive learning is characterized by comprehension, organizing ideas and applying knowledge through choice and evaluation. When children play with puzzles, they learn the power of choice and strategy as they begin to recognize and thoughtfully understand how pieces fit together to complete a larger picture. Children's puzzles display themes and colorful pictures such as zoo animals, vehicles, numbers or alphabet letters. Playing with puzzles helps them to better understand how themes work together and fit into the world around them.

Key words: linguocognitive, puzzle, riddle, jigsaw, comprehension, intellectual potential, mental ability, metaphor.

Аннотация: Пазлы — популярное и увлекательное занятие как для маленьких детей, так и для взрослых. В любом возрасте головоломки дают

возможность достичь цели и в буквальном смысле собрать воедино части истории или повествования.

Крупные головоломки забавной формы и ярких цветов очень нравятся маленьким детям, но они также предлагают множество преимуществ для развития, позволяя детям осваивать новые навыки во время игры. Таким образом, когнитивное обучение характеризуется пониманием, организацией идей и применением знаний посредством выбора и оценки. Когда дети играют с головоломками, они учатся силе выбора и стратегии, поскольку начинают осознавать и вдумчиво понимать, как части соединяются вместе, чтобы завершить большую картину. Детские пазлы отображают темы и красочные картинки, такие как животные из зоопарка, транспортные средства, цифры или буквы. Игра с головоломками помогает им лучше понять, как темы взаимодействуют друг с другом и вписываются в окружающий мир.

Ключевые слова: лингвокогнитив, головоломка, загадка, головоломка, понимание, интеллектуальный потенциал, умственные способности, метафора.

Xalqimizning bebaho boyligi, ajdodlardan avlodlarga o'tib kelayotgan ko'p asrlik turmush tarzi, topishmoq va topishmoqlar xalq og'zaki ijodi namunalari orasida alohida o'rin tutadi. Boshqotirmalarda odamlarning orzu-umidlari, voqealarga munosabati, tasavvur olami, eng muhimi, voqelikni tahlil qilish kuzatish va mulohaza yuritishda yotadi. Topishmoqlar, albatta, xalqning tarixiy madaniyati, ma'naviyatini aks ettiruvchi ma'naviy merosdir. Xalq og'zaki ijodida turli boshqotirma va topishmoqlar tasviriy iboralar yordamida yaratilib, ularning nomi sir saqlanadi. Topishmoqlar javobini topish insonni kengroq fikrlashga, aqliy mehnat qilishga undaydi. Inson turli manbalar, ma'lumotlar asosida fikrlash orqali bilimini kengaytiradi, boyitadi

Intellektual salohiyat bosqichma-bosqich egallangan, rivojlangan bilimlar majmuasi shaklida rivojlanadi. Barchamizga ma'lumki, uzluksiz ta'lim tizimining barcha bosqichlarida yosh avlodga chet tillarini sifatli o'qitishni ta'minlash, xorijiy tillarni mukammal biladigan mutaxassislar tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish va shu kabi vazifalar, qarorlar qabul qilinmoqda. va farmonlar ishlab chiqildi. Xorijiy tillarni o'rganishga bo'lgan e'tibor va talabni hisobga olgan holda ingliz va o'zbek topishmoqlari, ularning umumiy va o'ziga xos jihatlarini tahlil qilish bugungi kunning dolzarb vazifasidir. Hozirgi kunda ta'lim tizimiga ingliz tili 1-sinfidan boshlab kiritilayotgani bu tilni o'qitishga katta ahamiyat berilayotganidan dalolatdir. Topishmoqlar, asosan, bolalarning lug'at boyligini oshirish, hayot va uning hodisalari haqidagi tushuncha va g'oyalar haqidagi tushunchalari va mulohazalarini kengaytirishga o'rgatish vositasidir. Shu bilan birga, jumboq nafaqat qiziqarli, balki aqliy qobiliyatlarni rivojlantirish vositasidir. Bu jahondagi barcha etnik guruhlariga xos

bo'lgan xalq she'riyati janridir. Topishmoqlar aqlli, she'riy bo'lib, asosan axloqiy g'oyani o'z ichiga oladi. Shunga ko'ra, ular aqliy, estetik va axloqiy tarbiyaga ta'sir qiladi. Qadim zamonlarda ular, ehtimol, bu xususiyatni ko'proq yoki kamroq bajargan. Biroq, keyingi paytlarda ularda aqliy tarbiya asosiy tamoyilga aylandi.

Shunga ko'ra, boshqotirmalar bolalarning tafakkurini rivojlantirish, ularni hayotning turli sohalarida voqelik va narsa va hodisalarni tahlil qilishga o'rgatish uchun mo'ljallangan. Shuning uchun bir xil hodisaga oid ko'plab topishmoqlarning mavjudligi ob'ekt (hodisa) haqida batafsil ma'lumot berishga imkon berdi. Shu bilan birga, aqliy tarbiyada topishmoqlarning ahamiyati tafakkurning rivojlanishi bilan tugamaydi va ular tabiat va inson hayotining turli sohaları haqidagi bilimlarni boyitadi. Aqliy tarbiyada topishmoqlardan foydalanishning ahamiyati shundaki, tabiat va inson jamiyati haqidagi ma'lumotlar bolaning faol aqliy faoliyati jarayonida olinadi. Shuni ta'kidlash kerakki, topishmoqlarning asosiy maqsadi tafakkur va xotirani rivojlantirish, shuningdek, ongni bilim bilan boyitishdir. Bundan tashqari, topishmoqlar bolalar ongini shakllantirishga yordam beradigan bilimlar bilan boyitiladi, topishmoqlarni bilgan bolaning ongining boshqa shaxsiy xususiyatlari nafaqat aqli fikrlar, balki mehribon, go'zal fikrlar va boshqalar bilan boyidi. Asarning eng qiziqarli tomonlari mehnat qurollari, qishloq xo'jaligi ekinlari, uy hayvonlari, kiyim-kechak, oziq-ovqat va hokazolar haqidagi topishmoqlarda tasvirlangan. Hatto olam haqidagi ertaklarda ham mehnat qurollari va mehnat mavzusi doimo mavjud.

Masalan,

Qora odam otdan tushdi, bolalari yugurib ketishdi. (Idish va idish)

Mening yuzta oyog'im bor, lekin turolmayman. Mening bo'ynim uzun, lekin boshim yo'q. Men ko'rmayapman, uyingni ozoda va ozoda saqlashga yordam beraman.

Men nimaman? (Supurgi) Odatda, ob'ektning bir qismi haqidagi mustaqil boshqotirmalar butun ob'ekt haqidagi boshqotirmada keltirilgan belgilarni takrorlamaydi. Xuddi shu mavzularga bunday ko'p qirrali yondashuv bolalarda uning qismlarining o'zaro ta'siriga qarab ijodiy fikrlashni rivojlantirishga yordam berdi. Ikki onadan besh farzand. (barmoqlar) Hammaning oti bor. (o'lib) O'g'il, onaning bolasi, lekin hech kimning o'g'li emas. (Qiz yoki qiz)

O'zbek boshqotirmalari singari ingliz tilidagi boshqotirmalar ham obrazli assotsiativ tafakkur, zukkolik va mantiqni rivojlantirishga yordam beradi. Ingliz jumboqlarining adabiy kelib chiqishiga bo'lgan huquqlar, garchi bu jigsaw deb ataladigan bo'lsa-da, ularning zamonaviy shakli tufayli shubhalanishi mumkin. Ingliz topishmoq odatda qadimgi ingliz she'riyatida yoki qadimgi ingliz adabiyotida she'riy shaklda paydo bo'lgan. Eng qadimgi ingliz tilidagi kitob qo'lyozmasi (Exeter) qadimgi ingliz jumboqlari bilan bog'liq. O'zbek boshqotirmasi hamon mustaqil folklor janri bo'lib qolmoqda. Shu sababli, aniqlash uchun har qanday voqea yoki ob'ektning tasvirlash uchun jiddiy o'ylangan holda o'zbek va ingliz jumboqlarining so'z

topishmoqlari talab qilinadi. Barcha odamlarning topishmoqlarida ob'ektlar haqidagi taniqli tushunchalarni "og'zaki yashirish" ning eng qadimgi va eng keng tarqalgan shakli o'xshash xususiyatlarni bir mavzudan ikkinchisiga o'tkazishga asoslangan metaforadir. Bu xususiyat qadimgi yunon faylasufi Aristotel aytganidek, jigsaning tuzilishidir. U topishmoqni yaxshi metafora deb atagan. Ko'pgina o'zbek topishmoqlari ham predmet yoki hodisaning metaforik tasviriga asoslanadi: "Oppoq dasturxon yerni qopladi" (qor), "Ikki chiroq orasida men yolg'izman o'rtada" (burun), "Qora sigir butun dalani zabt etdi." (shudgor) va boshqalar.

Taqqoslash uchun, inglizcha metaforik topishmoqlarning ba'zi misollari mavjud: "Nima har doim keladi, lekin hech qachon kelmaydi?" (ertaga), "Siz uni nomlaganingizda nima buziladi?" (Jimjitlik), "Nima o'z mohiyati bilan yashaydi va o'zini yutib yuborsa o'ladi?" (sham), "Birovga berganingizdan keyin nima saqlashingiz kerak?" (bir so'z), "Siz uni boshqalar bilan baham ko'rganingiz sari nimani oshiradi?" (joy). O'zbek xalq topishmoqlarini o'rganish bilan shug'ullangan taniqli olimlar: Z.Husainova, Z.Razzoqov, O.Safarov, O.Imomov va boshqalar. Biroq, Inglizcha topishmoqlar kam o'rganilgan. Ular ingliz folklorining bir qismi emas, balki eski ingliz she'riyatining bir qismidir. Demak, boshqotirma, ingliz yoki o'zbek tillarida esa maqsadidan qat'iy nazar birlashtirilishi mumkin va ular inson tabiatining tarbiyaviy va aqliy rivojlanishiga hissa qo'shadi. Shuning uchun topishmoqlar maktabda o'rganiladi. Bundan tashqari, tarix shuni ko'rsatadiki, u insoniyat sivilizatsiyasi bilan bir vaqtda paydo bo'lgan. Asrlar davomida taraqqiy etib, takomillashib borgan bu janr ham ingliz, ham o'zbek xalqi tomonidan boyitib, o'rganilgan. Ushbu maqolada uy-ro'zg'or buyumlari bilan bog'liq topishmoq va topishmoqlarni tahlil qilar ekanmiz, bu sohaning har ikki tildagi umumiy va o'ziga xos jihatlariga guvoh bo'ldik. Tadqiqotlarimiz davomida biz quyidagi xulosalarga keldik. Ingliz topishmoqlari asosan nasrda yozilgan va zamonaviy topishmoqlar keng tarqalgan. Asosan, jumboqlar ko'pincha uy-ro'zg'or buyumlarida qo'llaniladi. Boshqa tomondan, o'zbek tilida topishmoqlar asosan she'riy shaklda, nasrda kam uchraydi va an'anaviy topishmoqlar ko'pchilikni tashkil qiladi. She'riy shakliga ko'ra she'rga xos xususiyatga ega bo'lsa-da, har doim ham salmoqli va yorqinlikka ega bo'lavermaydi, bir va ko'p komponentli topishmoqlarning bir turi mavjud. Bundan tashqari, jumboqlar kognitiv faoliyatini yaxshilashga yordam berish orqali talabalarning ongini rag'batlantirishi mumkin.

ADABIYOTLAR:

1. Aristotel. Poetika. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1980. 71b.
2. Anchor Teylor. Og'zaki an'analardan ingliz topishmoqlari. Kaliforniya universiteti matbuoti, 1995. 951b.
3. Husainova Z. O'zbek xalq topishmoqlarining asosiy xususiyatlari va kelib chiqishi: Filol. fanlar nomzodi. diss. - Toshkent: 1967 yil.

3. Husainova. Z. O'zbekcha topishmoqlar. - Toshkent: -1996. 4. Razzoqov Z.X, Mirzayev T, Sobirov O, Imomov Q. O'zbek xalqining og'zaki xalq she'riyati. – Toshkent, 1980.-303b.
4. **Madaminova M.SH** (2022) UMUMTA'LIM MAKTABLARINING INGLIZ TILI O'QISH DARSLARIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANIB DARSLARNI TASHKIL ETISHNING SAMARALARI. "ILM-FAN VA TA'LIMDA INNOVATSION YONDASHUVLAR, MUAMMOLAR, TAKLIF VA YECHIMLAR" MAVZUSIDAGI 28-SONLI RESPUBLIKA ILMIY-ONLAYN KONFERENSIYASI. www.academiascience.uz
5. Абдулвохидов Э. Художественное выражение преемственности поколений трудах Чингиза Айтматова // "Scholar" scientific journal volume 1, issue 35, december, 2023. Scholar, 1(35), 150–160. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10442301>.
6. Абдулвохидов Э. Переплетение художественной и педагогической мысли в произведениях писателей-философов // International Conference on Advance Research in Humanities, Applied Sciences and Education, Hosted from New York, USA. Jan. 28th 2023, <https://conferencea.org>.
7. Абдулвохидов Э. Место и значение художественной литературы в повышении эффективности деятельности учителя // International Conference on Innovations in Applied Sciences, Education and Humanities, Hosted from Barcelona, Spain, Jan. 29th 2023, <https://conferencea.org>
8. Абдулвохидов Э. Айтматов-публицист о педагогике // 10th-TECH-FEST-2022 International Multidisciplinary Conference Hosted from Manchester, England 25th Jan. 2023. <https://conferencea.org>
9. Абдулвохидов Э. Педагогическая мысль повести Чингиза Айтматова «Белый пароход» // Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar, nazariy va amaliy strategiyalar tadqiqi № 4-sonli respublikasi ko'p tarmoqli, ilmiy konferensiya, 15-dekabr 2022-yil. Research of scientific research, innovation, Theoretical and practical strategies 4 th republic of multifield scientific conference December 15, 2022.
10. Egamberdiyeva S. BOLALAR FOLKLORIDA BSHIK QO'SHIQLARI POETIKASI //O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI. – 2023. – T. 2. – №. 17. – С. 61-67. <https://bestpublication.org/index.php/ozf/article/view/4233/4052>
11. Mamajonovna S. E. O'ZBEK XALQ OG'ZALI IJODIDA ONALIK FOLKLORI POETIKASI //THEORY AND ANALYTICAL ASPECTS OF RECENT RESEARCH. – 2023. – T. 2. – №. 13. – С. 67-73. <https://interonconf.org/index.php/taare/article/view/2654/2375>

12. Mamajonovna E. S. O ‘ZBEK VA TURK ALLALARIDA OTA OBRAZINING QIYOSIY TALQINLARI //Konferensiyalar| Conferences. – 2024. – T. 1. – №. 4. – C. 561-564.
13. Mamajonovna E. S. UMUMTURKIY TILLAR ALLALARIDA ALLITERATSIYA VA ASSONANS //TADQIQOTLAR. – 2024. – T. 32. – №. 2. – C. 46-50. <http://tadqiqotlar.uz/index.php/new/article/view/2184>
14. Dehqanva Guljahon Ahmadjonovna. (2023). NATIONAL -CULTURAL CHARACTERISTICS OF LEXICAL UNITS EXPRESSING THE ECONOMICAL CONDITION OF A PERSON’S LIFE IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7951344>
15. Dehqanova G. A., Polvanova M. F. NATIONAL-CULTURAL SPECIFICITY OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES //RESEARCH AND EDUCATION. – 2022. – T. 1. – №. 4. – C. 159-164. <https://researchedu.org/index.php/re/article/view/545/544>
16. Dehqanva Guljahon Ahmadjonovna. (2023). NATIONAL -CULTURAL CHARACTERISTICS OF LEXICAL UNITS EXPRESSING THE ECONOMICAL CONDITION OF A PERSON’S LIFE IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7951344>
17. Tojiddinovna N. H. LINGUOCOGNITIVE FEATURES OF THE PUZZLES IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES //Scientific Impulse. – 2022. – T. 1. – №. 4. – C. 1099-1101. <https://nauchniyimpuls.ru/index.php/ni/article/view/1922/1484>
18. Tojiddinovna N. X. LINGUO-COGNITIVE FEATURES OF PUZZLES IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES //Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi. – 2024. – T. 15. – №. 3. – C. 69-75. <http://web-journal.ru/index.php/ilmiy/article/view/3261>
19. Habibullayev, Nodirbek Nosirjon O‘G‘Li QOZOQ VA O‘ZBEK TILIDAGI MODAL SO‘ZLAR CHOG‘ISHTIRMASI // ORIENSS. 2023. №5. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/qozoq-va-o-zbek-tilidagi-modal-so-zlar-chog-ishtirmasi> (дата обращения: 01.02.2024).
20. Xabibillayev N. “SAB’AI SAYYOR” ASARIDAGI AYRIM OBRAZLAR TAVSIFI //TADQIQOTLAR. – 2024. – T. 32. – №. 2. – C. 57-61. <http://www.tadqiqotlar.uz/index.php/new/article/view/2186>
21. Komiljon o‘g O. Y. et al. CHARACTERISTICS OF LITERARY TRENDS OF AMERICAN LITERATURE //Научный Фокус. – 2023. – T. 1. – №. 1. – C. 1202-1208.

<http://nauchniyimpuls.ru/index.php/sf/article/download/9347/6053>

22. Komiljon o'g O. Y. et al. GENERAL CHARACTERISTICS OF AMERICAN ROMANTICISM //TADQIQOTLAR. UZ. – 2024. – T. 32. – №. 2. – С. 85-91.
23. Shohsanam O. O'ZGA TILLI GURUHLARDA RUS TILI DARSLARIDA O'QUVCHILAR NUTQINI O'STIRISHDA INTERFAOL USULLARNING O'RNI //Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi. – 2024. – T. 15. – №. 3. – С. 76-78.
24. Madaminova M. MAKTAB O'QUVCHILARIGA INGLIZ TILIDA MATN O'QISHNI O'RGATISHNING INTERFAOL TEXNOLOGIYALARI //Ilm-fan va ta'lim. – 2023. – T. 1. – №. 2.
25. Ahmadjanovna D. G. IMPROVING THE SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF PREPARING STUDENTS FOR EFFECTIVE COMMUNICATION TECHNIQUES AND INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES //Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi. – 2024. – T. 15. – №. 3. – С. 81-88.
26. АБДУЛВОХИДОВ Э. РОМАН ЧИНГИЗА АЙТМАТОВА «И ДОЛЬШЕ ВЕКА ДЛИТСЯ ДЕНЬ...» КАК НАЧАЛО НЕЙРОДИДАКТИКИ //TADQIQOTLAR. – 2024. – T. 32. – №. 2. – С. 29-38.